

SZÍNHÁZI KISTÜKÖR

SZÍNHÁZAINK KÖRÜL az idén ugyancsak bőven zajlottak az események. Igaz, nem annyira művészi, mint inkább igazgatási és személyi vonatkozásokban, de ezek is épp úgy foglalkoztatták a közvéleményt, mint maguk a színházi művek.

A jelentősebb mozzanatok fölött mi sem térhetünk napirendre. „A gazdasági és társadalmi rend hatályosabb védelmét“ célzó törvényes intézkedések a szellemi élet területén — a sajtó mellett — a színház és film berkeiben találtak legtöbb rendezni valót. Ennek következtében a színházi fronton már is figyelemreméltó változások észlelhetők.

Az ú. n. zsidótörvény egyik sarkalatos pontja értelmében „zsidó nem lehet színház igazgatója, művészeti titkára, dramaturgja, vagy bármily névvel megjelölt olyan alkalmazottja, aki a színház szellemi vagy művészeti irányát megszabja“. Magánszínházaink túlnyomó része kénytelen tehát gazdát, illetőleg igazgatót cserélni s vezetőségét részben vagy egészben átváltani. Az átalakulás még nem történt meg, de már folyamatban van. A színházak zavartalan működését az évad végéig átmeneti intézkedések teszik lehetővé. A változás elsőnek a Belvárosi Színházban ment végbe; e nem dicstelen múltú, központi fekvésű kis színház február óta a színművészeti kamara protektorátusa és új igazgatás alatt folytatja működését. Jövőre alighanem a többi intézet vezetése is módosulni fog. Addig talán megoldódik az a rejtély is, hogy a Művész Színház, amely az idén már kényszerszünetet tartott, végleg a Király Színház sorsára jut-e?

A színészkamara — teljes nevén „Színművészeti és filmművészeti kamara“ — a múlt év végén alakult meg. A hivatalos rendeletben meghatározott célja és feladata: a színművészet és a filmművészet körében a nemzeti szellem és a keresztény erkölcs követelményeinek érvényrejuttatása és biztosítása, a tagok testületi és szociális érdekeinek képviselése, hivatásuk erkölcsi színvonalának és tekintélyének megóvása, fegyelmi hatóság gyakorlása, stb. A kamara színművészeti és filmművészeti főosztályból áll, ezek meg öt-öt csoportra oszlanak: 1. művészeti ügyvezetők (igazgatóság), 2. előadóművészek, 3. művészeti ügykezelők (rendező, díszletfestő, karmester), 4. műszaki és igazgatási ügyvezetők és ügykezelők, 5. művészi segédzsemetényzet (zenészek, segédszínészek, statiszták, gyakorlatosok). A kamarának Kiss Ferenc lett az elnöke. A színművészeti főosztály eddig mintegy

másfélezer tagot számlál; közöttük nemkeresztények csak a törvényes rendelkezéseknek megfelelő arányszámban foglalnak helyet és játszhatnak a jövőben.

A színészcéhet létrehozó rendelkezések a szín- és filmművészeti hivatás színvonalának fejlesztését is a kamara feladatkörébe utalták. Ezzel az eddiginél jóval szorosabb korlátokat állítottak a színi pályára készülők elé anélkül, hogy teljesen elzárnák az egészen kivételes östehetőségek érvényesülésének lehetőségét. Nem is volna helyes útjukat állni, de viszont a mai belterjes tenyésztés idején igazán nem árt képesítéshez kötni a művészi ambíciókat. Forgalombahozatal előtt próbáljuk csak ki szakszerűen: tényleg talantom vet-e szikrát, avagy csak kovakő? A modem színészképzés terén a fennállása hetvenötödik évfordulóját ünneplő Színművészeti Akadémiára különleges szép feladatok várnak.

E változásokkal kapcsolatos a színházi szaksajtó kérdésének rendezése is. A Színházi Élet című közismert képes magazin múlt év végén beszüntetve, itt is utánpótlásról kellett gondoskodni. Leszaktadt gombház helyére nem akad annyi más, mint ahány igény e színház-tájéki vegyeskereskedés örökségére pályázott Nyomában a színházi revük egész raja lepte el az újságpavillonok kirakatait, sőt egynémely napilapunk vasárnapi képes melléklete is, amely addig a természet csodáit és a technika vívmányait népszerűsítette, most fürge szimattal színházi és film-közlönyvé vedlett át. Pirulás nélkül megvalljuk, nem tartoztunk a volt színházi képeslap széleskörű olvasótáborába, s az újakra sem fizetünk elő. De futó összehasonlításuk is meggyőzött arról, hogy az új Grál-lovagok a levitézlett előd uniformisában tetszelegnek és kitaposott útjait járják. Pedig az operáció célja — ha jól emlékszünk — nem az volt, hogy egy kulisszaközlöny feláldozásával hármast ikreket ringassunk, hanem az, hogy a szellemi egytálasok „műveltség“-szomját tisztultabb felfogású képeslappal lássuk el. A magazinfélénél szöveg és kép elválaszthatatlan; az új színházi lapok tényleges újsága a nyári számokból tűnik ki majd jobban, hogy t. i. mely határig fogják követni például a strand- és egyéb királynők ábráinak merész, hogy ne mondjuk: felszabadult vonalait?

Viszont azon az ellenvetésen is el lehet gondolkozni, miért követelünk a nyájas nagyközönség számára jobb színházi tájékoztatást, mint aminőben teszem a M. Tud. Akadémia összes ülésének tiszteletreméltó gyülekezete részesül? Mert lám, az is hozzátartozik a színházi év történetéhez, hogy a Vojnits-díjat, amellyel évről-évre az elmúlt évad legértékesebb magyar drámaújdonságát kellene jutalmazni, a zsűri legutóbb Csathó Kálmán „Fűszer és csemege“ című elmeművének ítélte oda.

Jegyezzük fel, hogy a magyar Felvidék hazatérésének ünneplésében színházaink is kivették részüket. A november eleji mámoros napokban mindenik színház műsorába iktatott valamelyes megemlékezést; a Városi Színház ünnepi előadásán felvidéki színészek vendégszerepeit, az Opera és a Nemzeti Színház ugyanakkor ellátogatott a felvidéki nagyobb városokba. Hasznosnak tartanók e vidéki turnékat országos viszonylatban rendszeresíttetni. Persze nem sztárgáziért,

hanem a nemzet napszámosaihoz illő szolgálatból. Ma, amikor vidéki színészetünk egyre súlyosbodó válsággal küzd, amikor a műsorok színvonalára és a közönség érdeklődése egyre alacsonyabb mélypont felé zuhan, a nagyérdemű publikum már féljegyre sem áldoz, s ezen a részvétlenségen vidéki színészetünk minden erőfeszítése megfeneklik: a fővárosi vezető színházak bizony hivatást teljesítenének, ha időnként friss vérkeringést vinnének szerte s kissé törődnének, sorsközösséget vállalnának nagymúltú vidéki színészetünkkel. A kerületi szintársulatok tervbevett stagione-szerű vándoroltatása is segítene valamit a jelenlegi állapotban. E téren sem maradhat minden a régiben, nem mélyülhet a végletekig a szakadék a luxusfőváros s a porba, közönybe temetkező vigasztalan vidék között...

És itt utalunk egy nemrég megjelent tanulságos könyvre (Elekes Dezső: Budapest szerepe Magyarország szellemi életében), melynek szerzője, jeles statisztikus, számok vallomásából állapítja meg, hogy „a vidéki színészet ma erős küzdelmet vív a mostoha magyar sorssal s szinte satnyaságra van ítélve“. A könyv idevágó fejezete érdekes képet ad fővárosi és vidéki színészetünk erőviszonyairól. Hazánk 77 színháza közül 18 van Budapesten, a többi vidéken. Ez utóbbiak azonban mindössze 15 szintársulat között oszlanak meg, pusztán számuk tehát nem lehet a fővárosi és vidéki színházi állapotok összehasonlításának alapja. A helyes tájékozódás kulcsa: a személyzeti létszám, az előadások száma, főleg pedig a látogatottság. Az ország színházi személyzetének összlétszáma 1929—30-ban 3892 volt, ebből Budapesté 3056, vagyis 79%. Ugyanezen évi statisztika szerint az országban tartott 11.780 előadásból 5808, majdnem 50% jut a fővárosra. Ezzel szemben a 3-8 milliónyi eladott jegyből 68%-ot fogyasztott Budapest; figyelembe veendő itt az a körülmény is, hogy egy nézőhely átlagos ára telt ház esetén Budapesten 3-58 pengő, vidéken csak 1.30 pengő. Az előadott darabok minőségére is érdekes világot vetnek a számok. Az előadott 1600 színműből csak 660 jut Budapestre, a vidéki társulatoknak tehát jóval szerényebb ellenszolgáltatás mellett majdnem kétszerannyi darabot kell játszaniuk. Ezekből a különbségek-ből következik az is, hogy Budapesten egy színdarab évente átlag 8.8 előadást ér, míg vidéken mindössze 6.4-et. Mondanunk sem kell, hogy a műsor állandó változása az előadások minőségének rovására megy. Világosan mutatja ezt a műfaji megoszlás: 655 operettelőadásból 458, vagyis 70% a vidék számlájára könyvelendő; népszínművet viszont többet játszanak Pesten, mint vidéken. Egyébként jellemző a tíz év előtti színdarabtermelésre, hogy akkoriban 1234 színpadi szerző darabja volt műsoron. E statisztika tanulságai nagyrészt a mai viszonyokra is alkalmazhatók.

A SZEZÓN FRISS LENDÜLETTEL indult, mintegy szerves folytatásaként a tavalyi jó esztendőnek. A margitszigeti pompás szabadtéri színház nagyszerű előadásaiival (Szentivánéji álom, Csongor és Tünde, János vitéz) úgyszólván törés nélkül hidalta át a kapuzárás és kapunyitás közötti hónapokat. A serény készülődéseket késő ősszel a politikai élet mozgalmi megzavarták ugyan, de így is élénk színházi évről

számolhatunk be. Bár a bemutatók száma mögötte marad az előző évek túlfeszített rekordtermelésének, a felújításokkal együtt már eddig hatvan körül jár. A számok csökkenését műfaji és tartalmi változatos[^]ság kárpótolja. Ókori és modern drámák, külföldi és magyar klasszikusok, vallásos, történelmi, társadalmi, bűnügyi témaváltozatok, szalonvígjátékok és népi színművek, szatíra és komédia, tréfák és zenés vígjátékok egyaránt megtalálták a maguk színházát, közönségét és sikerét. Nézőtér és előcsarnok a politikai élet hullámverése szerint híven tükrözte a közhangulatot. Időnként fojtott nyugtalanság, ideges feszültség telítette a légtér. Ilyenkor a közönség érzelemnyilvánításának rejtett értelme támadt. A nem annyira ösztönös, mint inkább kiszámított tapsok főleg bizonyos szerzőknek és bizonyos színészeknek szóltak, jámbor szimpátiatüntetésképpen. A figyelem fokozottan összpontosult pointekre és allúziókra: a közönség örült és a színház hivatásteljesítését ünnepelte abban, hogy kényes időszzerű kérdésekről — ha mindjárt madárnyelven — helyette, az ő nevében is megnyilatkozott. Szórakozást, nem műélvezetet keresett közönségünk a színházban. Kívánságának méltánylása az évi műsorból leolvasható.

A rangsor élén a Nemzeti Színház klasszikus ciklusa áll. A Nemzeti, a közönséghangulathoz alkalmazkodva, e sorozatot csupa vígjátékból válogatta össze. Aristophanes, Shakespeare, Molière, Kleist és Eötvös József — már a pusztán névsor gondos körültekintésre vall. Aristophanest ma színrehozni nem egyszerű, nem könnyű feladat; szabadszájúságát, féktelen hahotáját a modern színház kényesebb akusztikája nem igen bírja el. Érthető tehát, hogy a „Madarak“ előadására a Nemzeti nem Arany János mesteri, szövegű fordítását használta fel, hanem Révay József szabadabb átdolgozását, amely a mű szellemét éppoly kitűnően tolmácsolja. Hasonlóan nehéz feladatot ró az antik szerkezet a rendezőre; a munkának ezt a részét Németh Antal oldotta meg becsvágygal és sikerrel. A társadalmi és közélet ez örökérvényű szatírája a remek előadásban oly közvetlenül hatott, mintha nem is harmadfélezer év távolából harsogna felénk. (De hol egy sziget, ahol költő ma ennyi kurázsival szólhat?) Semmiben sem marad ez előadás mögött Shakespeare, „Ahogy tetszik“ című vígjátékának felújítása. Csípős, maró gúnyolódás, örökös fintor helyett itt idilli báj, naiv mesehangulat ömlik el a színpad képein. A sejtelmes szépségű ardennei erdő mélyén lejátszódó ezerhangú, ezerszínű szerelmi játék s jókedvű alakoskodás, a költő forró élet- és természetérzésének e páratlan megnyilatkozása hiánytalanul bontakozott ki a Nemzeti pompás előadásában. „A makrancos hölgy“ felújítása kevésbé sikerült. Moliéret, a másik halhatatlan udvari mulattatót szintén két darabja felújításán láthattuk viszont. A „Mizantrópéban a művészete csúcspontjára érkezett bölcs fanyar mosolyával, saját érzéseit leplezve, mutatja be a meztelen emberi lélek és a társadalmi konvenciók tragikomikus összefüggését. A „Póruházi negédesekében“ kevésbé válogatos eszközökkel végzi a javíthatatlan társadalomkritikus szerepét. Amazt fegyelmezett, stílustisztelő előadásban, Kiss Ferenc egyéni ízű alakításával, emezt helyenként a hancúrozásig túlozva hozták színre. Elégedetlensége

Plautus és Moliere pajzán feldolgozásával szemben indíthatta Heinrich von Kleistot az „Amphitryon“-rege újszerű feldolgozására. Ami nekik s velük együtt legutóbb Giraudouxnak csak hálás komédiaanyag volt, azt ő lélektani kísérleti drámává kívánta kimélyíteni. A téma: a felszarvazott férj örök története; a dolog lényegén sem az nem változtat, hogy a szarvakkal maga a felséges Jupiter ajándékozta meg a thébai hadvezért, sem az, hogy csak a férj alakjában tudja megkönyörögni a hűséges Alkménét, sem az, hogy a kakuktojás Herakles félistenként halhatatlanná a gálans kalandot. Kleist metafizikai elemekkel, az égi és földi szerelem megkülönböztetésével, az ártatlanul hűtlenné vált asszony öntudathasadásával, a mithológiai játék hangjának pátosszá hevítésével próbált új ötvényt készíteni. A téma azonban ellenállt: a különmű részek nem elegyednek. Tökés Anna átszellemült Alkménéje a lehetőségig megközelítette szerepének kleisti felfogását. Eötvös Józsefet nem vígjátékiróként ismeri a mai nemzedék — már amennyire klasszikusaink ismeréséről egyáltalán beszélni lehet! Pedig választási szatírája — „Éljen az egyenlőség!^{cc} — jóízű humorával nem méltatlan része szellemi örökségének. A tiszteletreméltó irodalmi emléket Galamb Sándor, Eötvös egyéb műveiből vett részletekkel bőven megtűzdelve, hatásosan alkalmazta mai színpadra.

Ha a Nemzeti Színház egy eredeti Aristophanes-vígjátékkal kedveskedett, a Független Színpad viszont egy „Aristophanes modorában írt komédiát“ hozott színre. Madáchnak 1859-ből való, mindeddig előadatlan szatírájáról, „A civilizátor^{ic}-ról van szó. A költő e kis munkájában a Bach-korszak diktatúrája elé tart görbetükröt. Meséje a naivságig egyszerű, de hatásának titka nem is a tartalomban rejlik, hanem erőteljes nyelvben, metsző gúnyjában, lírai hevületében. Stroom, a német beamter a magyar István gazda ellen előbb fellázítja cselédjeit, a nemzetiségeket, majd sisera-hadával ellepi egész házatáját, minden zugba befészkel magát; egyik kezével törvényt szab, a másikkal harácsol, s mindezt rögeszméje, a civilizáció nevében, amelynek persze ő az egyedüli letéteményese s szabadalmazott ügynöke. Az atyafiak végül is észretérnek s kiebrudalják a tolakodó népséget. A szatíra sok felgyúlt magyar keserűségnek ad kifejezést, amelyet számos vonatkozásban mindig időszerűnek érzünk. Éppen ez a közvetlenül kisu-gárzó, eszméltető hatása emeli ki a szép kísérletet megkésett „ösbemutatójának“ szerény keretéből.

A klasszikusok és a külföldi újdonságok mellett az eredeti magyar bemutatók száma aránylag csekély. A fiatal szerzők kísérletei és az edzett routinier-k átlagteljesítményei közül magányosan emelkedik ki Kodolányi János két színműve. Kodolányi nagyméretű történelmi regényei és ugyancsak történelmi tárgyú első drámája, a Nemzetiben tavaly bemutatott „Pogánytűz“ után visszatért oda, ahonnan annak idején erősen naturalista felfogású elbeszéléseivel elindult: a néphez. De problémalátása időközben kimélyült, népi és történelmi szemlélete szervesen összeforrt. Érdeklődése már nemcsak ösztönösen, hanem tudatosan hajtja a népi kérdések felé, témaválasztása és beállítása vajdó művészi szintézisről tanúskodik. Egyéniségének lázas, küzdel-

kincs keresése ott lüktet regényeiben is, de még inkább megnyilatkozik drámaiban. Áradó heve, szenvedélyes kitörései minduntalan átcsapnak a műfaj korlátain, megszokott epikus előadásmódja nehezen törik bele a drámai formákba, a színpadi keret hármas dimenzióját még nem tudja teljesen kitölteni. De e hiányok ellenére, amelyeken a gyakorlat s egy ügyes dramaturg keze mindig segíthet, van érzéke a belső drámaiság iránt, van ereje az alakok megformálásához, van mondanivalója és van írói bátorsága. Ezek a színpadjainkon vajmi ritka erények különböztetik meg Kodolányit azoktól a simakezű drámagyártóktól, akiknél viszont egyéniségről, művészi problémalátásról nem lehet szó. A szezon elején a Nemzeti Színház, a félidőben pedig az újjászervezett Belvárosi Színház mutatta be Kodolányi egy-egy drámáját: a „Vidéki történetiét és a „Földindulását. Falusi környezetben játszó, epikus szövéssű népi történet mind a kettő. Közöttük, téma- és értékbeli különbségük ellenére, szoros belső összefüggés van, azonos ihletből sarjadtak. A Vidéki történet mintegy előjátéka a Földindulásnak. Hőse a falusi orvos, az új magyar értelmiség-eszmény megszemélyesítője; maga is „népi sarjadék“, aki — ez osztálybeliek mai kóros szemléletével ellentétben — azt vallja, hogy diplomával a kezében is szülőföldjén, népe mellett a helye. A hivatás ütközik össze benne a szerelemmel, családdal, érvényesülési lehetőségekkel. Felesége, az elkényeztetett pesti úridáma, a hagyományos régi felfogást képviseli. Úri és paraszti sors, város és falu nálunk annyira éles ellentéte, ez az összeütközés sarkpontja. A fiatalok szétválnak. Csak sejtjük a folytatást, hogy az orvos hűséges munkatársában, a zöldkeresztes nővérben megértőbb életársat fog találni. Kodolányi itt még csak mellékesen érinti a szociális kérdéseket; csak félmozdulatokkal utal a vezetés hiányára és ennek következményeire. Célja mindössze jelezni a kórt és kötelező magatartásra figyelmeztetni a beteg társadalmat. A Földindulás-bán az orvos és a pap, egyszóval a tetemre hívott társadalom csak mellékszereplő. Az író reflektora most közvetlenül a kóros felületre, a beteg magyar falura világít. Kíméletlenül belehasít a sebekbe, felszínre veti a pusztulás, bomlás kórokozóit: a paraszti önzést, megátalkodott csökönységet, a falu bűnös szellemét, amely ocsmány szemérmertlenségnek bélyegzi a gyermekáldást, s míg körülötte a svábság szívósan végzi a maga külön honfoglalását, ő vígan egykézlik, mert „Isten azért adott észet, hogy éljünk vele“. Minden köntörfalazás nélkül, az élménnyé vált riport forró közvetlenségével, a maga nyers valóságában ábrázolja az író a nemzet tragikus öngyilkossági folyamatát. Orvosért, papért, jegyzőért, szociális gondoskodásért és sújtó ökölért kiált ez a dráma. A politikum, a tendencia legalább akkora szerepet játszik benne, mint a művészi kifejezés. Nem kristálytisza esztétikai ábrázolás, de becsületes írói eszközökkel véghezvitt szociális és lelkiismereti tett, memento, mely szívünk gyökerébe markol. Páger Antal keményen megmintázott fiatal parasztgazdája és Vaszary Piroska minden hájjal megkent vénasszonya kitörülhetetlenül vésődnek emlékezetünkbe.

Kodolányi János egyenetlen, de meggyőző hitelű és az új irodalmi népiesség felé mutató műveivel szemben Dékány András „Ludas

Matyi“-ja intő figyelmeztetés a terület veszélyes ingoványaira. Végignéztük, mélységes szomorúsággal néztük végig e vígjátékot. Elhisszük, hogy Dékány András teljes jóhiszeműséggel nyúlt az ízes, naiv, bár drámailag nehezen formálható meseanyaghoz, s tőle telhetőleg mindent megtett vállalkozása sikeréért. Hogy aztán csak ennyi telt ki tőle, s kínos robotmunkájának fogyatkozásait semmiféle színpadi rekvizitummal: .nótával, zenével, tánccal, népszínművi és operett-sallangokkal sem lehetett kipótolni, hogy igazi vígjáték és igazi irodalom helyett igazi csacsit és igazi ludat vittek a közönség elé, arról már ő nem tehet. Ez már a színház tévedése, amely ismét lyukas szűrővel próbált aranyat mosni. A szerző részéről az önkritika hiánya legfeljebb sajnálatos, a színház részéről azonban a kritikai érzék hiánya végzetes lehet. Ez a Ludas Matyi nem vére, csak névrokona Fazekas Mihály főhadnagy úr kedves szülöttének; költői mese helyett dialógusokba tördelt, deresre fektetett száraz, szürke próza. Nem is kész munka, csak hevenyészett, pongyola impurum. Megértjük Kiss Ferenc egyébként szokatlan eljárását, amiért Döbröginek eredetileg reá kiosztott szerepét — mint méltóságán alulit — visszautasította.

A szezonban mindössze három szerzőavatás volt, kettő a Nemzetiben. Asztalos Miklós, a „fiatalénak becézett újabb történetírónemzedék egyik jeles képviselője, tudós avatottságához illően történelmi tárgyú színművel jelentkezett. „Az utolsó Báthort“, Gábort, elveszett „tündérkertünk“ tragikus végű urát mintázta meg; ezt a renaissance-típusú magyar Don Jüant, aki kilencszázkilencvenkilenc gáláns kaland után jubileumi érzésekkel készül a bűvös, végzetes és beteljesületlen ezredikre Szilassi hajdukapitány felesége, a szép Fruzsina a kiszemelt áldozat. A fiatalasszony azonban, gyermekkori életmentőjét ismervén föl az ifjú fejedelemben, ösztönösen feléje sodródik s ezredik szerető helyett első igazi szerelme lesz. A fejedelem úgy érzi, újjá tudna születni ebben a tiszta érzésben — késő. Váradon utoléri a megcsalt férjek bosszúja. Nem a sok bűnös, egyetlen büntelen „Farkaskaland“-jának esik áldozatul. Asztalos Miklós első színpadi munkája részletszépségeivel, néhány drámailag megfogott jelenetével, pátoszmentes, jóízű dialógusaival megérdemelte a kedvező fogadtatást. Berczeli Anzelm Károly, a másik új szerző, vallásos tárgyú drámai költeményében a szeged-alsóvárosi templom „Fekete Mária“ nevű oltárképeinek legendáját vitte színre. A keret túlméretezése, a járulékos elemek túltengése, az irodalmi reminiscenciák szervesetlen halmaza, a pongyola verselés, együttvéve jelzik a szakadékot szándék és mű között. Hiába, a valódi dráma a színpadon feltornyosul, a talmi összedül. Itt a helye megemlítenünk a tavaly nyári debreceni repülő-szerencsétlenség egyik fiatal író- és újságíró-áldozatának, az alig húszegynéhányéves Simor Miklósnak „Gázmérgezés a Domb-utcában“ című expresszionista hatás alatt készült drámai kísérletét, amely az ősz folyamán a Városi Színházban került színre.

E NÉHÁNY FIATAL írónk jelentkezését leszámítva, a többi magyar premier az ismertebb háziszírók műveiből telt ki. Az évad legnagyobb közönségsikere Herczeg Ferenc új vígjátéka volt, az „Utolsó

tánc“, amelyet a Kamaraszínház a „Kék róka“ örökös telt háza miatt tavaly még nem tudott műsorra tűzni. Egyébként az irigylésreméltó szerző, aki önmagának csinál konkurenciát, múlt év végén lett hetvenöt éves. E jubileum alkalmából a Nemzeti Színház külön Herczeg-ciklust is rendezett. Nevének nimbusza, a színművei előadását legutóbb is kísérő általános elismerés eleve nem hagyott kétséget az iránt, hogy színház és közönség Herczeg Ferenc legfrissebb újdonságát is sikerre viszi. A darab sikerét a Kék rókaéval rokon témája és stílusa magyarázza. A közönségnek szórakoztató játék, játék a játéokban: egybevetni a kettőt, megvonni a párhuzamokat s szakszerű összehasonlításokat művelni. Az időbeli keret ugyan évtizedekkel választja el a „szép Jucit“, aki a Nefelejts-utcába téved, a szép Ceciltől, aki még csak a Török-utcában járt, de ez a csalóim látszat ne vezessen félre minket. Ha a kortévesztéseket figyelmen kívül hagyjuk, a „szép Juciban“ könnyebben felismerhetjük azt a körülbelül húsz év előtti rövidszoknyás, közel nagymamakorú, élemedett bakfistípust, amelynek nem volt más gondja, mint az örökös flört, szeparé, tánc, Pávakakas és egyébkakas bárók, miközben öntudatos hajadon lánya doktori szigorlatra készül „Pázmány Péteréknél“ s miközben cimes és címeres férje, a nagynevű és nagytürelmű építész reggeltől-estig gürcöl, hogy minél „úrabb“ gavallériával díjazhassa az egymást váltó lovagoknak felesége „Öméltósága“ körüli szolgálatait... A színlap időjelzését így önkényesen megváltoztatva, inkább megértjük a téma és az alakok tegnapi modernségét, figyelmet szentelünk ez élvvagyó festett bábnak, aki „nem szürkére, hanem tizianvörösre öszült“. A „szép Juci“ és társai hazajáró lelkek, egy bizonyos kornak, egy bizonyos társadalmi rétegnek, egy bizonyos világnézetnek képviselői. Nem saját személyükkel kötik le a mai színházlátogatót, a játékokban nem a kiábrándulást hozó utolsó tánc a legfőbb látnivaló, hanem az, ami a személyek és a játék mögött van: a játék műhelye.

Herczeg Ferenc mellett a Nemzetiben és Kamaraszínházában Harsányt Zsolt (Zenélő óra) és Zilahy Lajos (Hazajáró lélek) ugyanezen iskola képviselői. Mindkét repríz korábbi munkájuk javított és bővített kiadása. Harsányi Zsolt, a szorgalmas regényíró és a Vígszínház új igazgatója különben mint a Grófkisasszony című vígjáték szerzője (Víg) és a Makrancos hölgy új fordítója is szerepelt a szezonban. Az ő két színművének legalább a témája (Bach-korszakbeli, ill. háborúelőtti pesti irodalmi kávéházi jelenet) és hangulata magyaros. Sajátos jelenség, hogy drámáink tárgya, ha nem történelmi vagy népi, csak nemzetközi lehet. A külső jegyek megváltoztatásával, pusztán lefordításukkal bármely náció színpadjára átláthatóak. Sőt olykor már a szereplők névadása (az Utolsó táncban: Kornéliusz mester, a Márciusi szélben: Koller, Johnny, Lilian) az exportlehetőség jegyében történik.

Mint említettük, az idén magánszínházaink — egy kivétellel — kizárólag bevált háziszerezőket foglalkoztattak. Kiki magának. Így a Víg és fiókja, a Pesti Színház Zágon István, Hunyady Sándor és Fodor László egy-egy színművét, a Belvárosi Hevesi Sándort, Bókay Jánost és Éri-Halász Imrét sorakoztatta fel, a Magyar pedig Heltai Jenő-premierre készül. Több-kevesebb eredménnyel valamennyien a

színműírás ugyanazon technikai iskoláját járták, némelyikük bravúros mester, másik elismert routinier, a harmadik hűséges tanítvány. Értik a színpad minden csínyját-bínyját, gyakorlott gesztussal sakkoznak alakjaikkal, csalhatatlan szemmértékkel, pontosan annyi ötletet, humort, irodalmat és érzelmességet adagolnak, amennyi a pesti polgár igényeinek és teherbíróképességének megfelel. Darabjaikat a műfaji egyezés is összefűzi. Társadalmi színművek, iskolásízű, de találó nevükön középfajú drámák. Idő: ma, hely: többnyire Budapest. A fővárosi polgári társadalom nem egészen új s nem nagyon mélyen járó problémái körül bonyolódik történetük. Témájukat tekintve jórészt a közkedvelt hűtlenségi komédiák újabb változatai. Fodor László (Művészpár, Pesti Színház) azt akarja bemutatni, hogy a művészek, az adott esetben egy színészpár, egészen más síkban élnek. Ember és szerep kettősségéből fejlődik a mulatság. Férj és feleség szereptanulásával és szerepjátszásnak vélt komoly családi jeleneteivel előbb közvetlen környezetét téveszti meg, majd a közönséget, végül az asszony, az ösztönös alakoskodó, magát a férjet is félrevezeti: a jámbor áldozatot a jóbaráttal szemben féltékennyé, a házibaráttal szemben gyanútlanná bűvöli. Hasonlóképpen a szerepjátszásnak kétélű fegyverré kovácsolásával találkozunk Hevesi Sándor vígjátékában is, amely a „Bűvészinás“-ok örök végzetét példázza (Belvárosi Színház). Az újságíró, a modern bűvészinás, hogy barátja családi ügyeit rendezze, ennek feleségével s a férjjel, mint csöndes társsal, házasságtörési komédiát játszik. A játék azonban kicsúszik kezéből s a végén az ártatlan tréfából itt is szabályos háromszög lesz. Tipikus műhelytanulmány, a kiváló színházi szakember öncélú laboratóriumi játéka; a deszkákon korlátozott szabadakaratú kortársak helyett marionett-bábokat mozgat. Följegyeztük tavaly. Henry Bernstein egy vígjátékáról szólva, a modern házassági komédiák erkölcsstanának azt a fontos tételét, hogy nem mindegy: kitől és milyen úton érkezik az asszony a virágdíszes legénylakásba. Az ars amandi e magasabb iskoláját képviseli Zágon István finnyás Johnnyja is (Márciusi szél, Víg), aki két kézzel kap ugyanazon hölgy után, akit előbb, amíg csak kedvese és nem törvényes felesége volt szobrászbarátjának, morális okokból nem volt hajlandó jegyeséül fogadni. Az asszony, amíg lány, a modern lány típusa, kellő mennyiségű freudi komplexumokkal. A közönség látható megértéssel ad igazat atyjának abban, hogy nemcsak a modern lányoknak vannak álmatlan éjszakáik és súlyos problémáik, hanem a modern apáknak is — éppen lányaik túlnagy modernsége miatt. Szokványos szórakoztató darab, könnyűtollú, ügyes újságíró kéz munkája. Ebbe a csoportba tartozik Éri-Halász Imre vígjátéka is (Örökké? Belvárosi Színház), amely évek előtt bemutatkozott eredetijétől (Meddig fogsz szeretni?) csupán címében és megzenésítésével különbözik. A szórakoztatás más, naposabb területeit keresi föl Hunyady Sándor és Bókay János. Hunyady népszerű színpadi alakok, orvosok közé vezet (Havasi napsütés, Víg). Egy magaslati szanatóriumban három orvos, két férfi és egy nő között ideges feszültség vár kirobbanásra. Az egyik karrierre tör, a másik hivatásának fanatikusa, a harmadik pedig, a doktorkisasszony, a kettes számú kollegáról álmodik. A fordulatot egy haláleset, a főrésztvényes

bankár gyermekének menthetlen vége hozza meg. A földig sújtott apát nem téveszti meg a stréber főorvos-jelölt magabiztos igyekezete; lánya utolsó leveléből épp olyan jól ismeri a maga embereit, mint mi, a szerencsés nézőközönség. S mivel a szóbanforgó levél egyúttal testamentum, elháríthatatlanul bekövetkezik amit az első öt perc óta szív-szorongva vártunk: a kettős happy end. A darabban körülbelül ugyanannyi a sablon, mint az eredetiség. Sablon a doktor és doktorkisasszony, akiből a közös hivatás adott esetben egy párt kovácsol; sablon a szobatudós, aki a szanatóriumban mindent tud, csak azt nem, hogy a melegszerű doktorkisasszony miatta kárhóztatta magát Csipkerózsza-szerepre; sablon maga a doktorkisasszony is, mint a dolgozó nő igen rokonszenvesen megrajzolt típusa; sablon az is, hogy a felkarolt beteg, a vékonypénzű hivatalnoklány éppen jótévéje eszményképére veti ki hálóját; mindez, sok mással együtt sablon, hatásosan, ízlésesen, szórakoztató módon alkalmazva. Ebbe az eltanult recipébe vitte bele a szerző a maga egyéni jegyeit s az érzelmi ráadást. Ez az oka, hogy darabja, amelyből egy bizonyos langyos hőfokon kellemes színmű kerekednék, a kritikus pontokon érzelmessé, sőt érzelgőssé válik; a tiszta hangokba minduntalan giccses zörejek vegyülnek. Bókay János bohózatában (Ragaszkodom a szerelemhez, Belvárosi) egy fiatal lány, hogy tisztoskorú papáját ifjú hölgygel kötendő házassági tervétől eltérítse, a régi jó hasonszenvi gyógy módhoz folyamodik: egy apjával egykorú öregúrhoz készül nőül menni. Ezzel aztán eléri, hogy nemcsak a fiatal mostoha veszedelmétől szabadul meg, hanem a totyakos vőlegénytől is — egy fiatal vőlegény árán. Jóízűen mulattató igénytelen tréfa.

Az elmondottak után fölösleges hangsúlyozni, hogy az évad uralkodó planétái a könnyű múzsák, Thalia és Terpsichore voltak. A színházak készségesen, „alázatos tisztelettel“ alkalmazkodtak a bajaiktól menekülni, gondjaiktól szabadulni akaró, öncélú szórakozást kereső közönség hálás igénytelenségéhez, pontosan azzal szolgálva ki őket, amit kerestek. Az érintett vígjátékok a minőségi termést képviselik. Könnyen elképzelhető, milyen szüretje volt a tömegcikkeknek, a bohózatnak, operettnek és kabarétréfának. E téren sikerrel jeleskedik a két Vaszary-testvér, János és Gábor. „Angyalt vettem feleségül“, „Mondj igazat“, „Bubus“ című újabb komédiáikban eljárásuk teljesen azonos: alapos munkát végezni, kifacsarni a groteszk ötletet, mint egy citromot, a végletekig fejleszteni, ad absurdum vinni a dolgokat; makacsul és kíméletlenül, mint a gyermek, aki nem nyugszik, míg kerekre, csavarokra, ronggyá és kenderkóccá szét nem szedte játékait, hogy aztán diadalmasan és fölényesen állapíthassa meg: hitvány portéka volt, nem érdemes komolyan venni. Hasonló fajta munka a Stella-Békeffi r. t. közös bohózata (Az Angol Bank nem fizet, Pesti Sz.), amely szintén egyetlen ötletet, egy matematikai mulatságot duzzaszt fel egész estét betöltő „vígjátékká“. E kiadósabb kabarétréfák, valamint az operettek (Erzsébet, Magyar Sz.) időnként a komolyabb műsorral dolgozó színházakba is beférkőznek, igazi otthonuk azonban a belterületen az Andrássy és a Royal Színház; ez utóbbi nagyforgalmú üzemet „százszázalékosan“ jellemzik előadásainak címei: Kávé habbal, Mindig a nők kezdik, Egy bolond százat csinál.

Színházaink onnan vettek darabot, ahol éppen találtak. S mivel a hazai készlet elégtelennek bizonyult, a szokottnál nagyobb behozatalra fanyalodtak. E téren is nem annyira a minőség, mint inkább a kvantitás érvényesült; kétségtelen azonban, hogy importjukkal inkább javították, mint rontották a minőségi mérleget. El kell ismerünk: a magánszínházak is ügyeltek arra, hogy legalább egy, egyetlenegy márkás névvel fémjelzett darabot állíthassanak kirakatukba, hogy legalább eszmei módon róják le adósságukat az eláruló művészetnek. Ilyen engesztelő áldozat volt a Vígszínházban G. B. Shaw: Az orvos dilemmája, a Pesti Színházban Somerset Maugham: Az asszony és az ördög, a Magyar Színházban pedig Mauriac: Asmodée (Démon) című drámájának előadása. Mellettük a francia, angol és amerikai színműtermés többé-kevésbé érdekes társadalmi színműveiből telt ki a szükséges műsorpótlás. A Nemzeti Színház külföldi újdonságai viszont a három évvel ezelőtt megkezdett „külföldi ciklust“ folytatták, A sorozatban eddig lengyel, dán, finn, bolgár szerzők vonultak fel; ezúttal egy svájci bűnügyi (John Knittel: Via Mala), egy észt népi tárgyú dráma (August Kitzberg: Ordások) és egy Eugen K. Iljin nevű emigráns orosz író gyöngécske „történelmi legendája“ (Két cárnő) építette tovább a Nemzeti „világszínházát“. Végül nemzetközi műsorunkat a közelmúlt napokban Devi Dja jávai színésznő társulatának vendégszereplése — tánc, pantomim, kisebb jelenetek (Városi Színház) — exotikus színekkel is tarkította.